
DRUŠTVO

Pregledni rad
UDK 004:355/359
(67-85)
Primljeno 5. svibnja 2012.

*Marijana Musladin**

Utjecaj društvenih mreža na nacionalnu sigurnost

Sažetak

U ovom radu cilj je povezati nacionalnu sigurnost i društvene mreže, tj. istražiti kakav utjecaj na nacionalnu sigurnost može imati upotreba društvenih mreža. Cilj je pružiti uvid i sažeti saznanja o utjecaju upotrebe društvenih mreža na nacionalnu sigurnost. Ukoliko se nacionalna sigurnost definira šire, ona podrazumijeva situaciju u kojoj je osigurana sloboda države i društva, teritorijalni integritet i suverenitet, ljudska prava, politička i socijalna stabilnost, ekonomski razvoj, vladavina prava, osobna sigurnost i ekološki uvjeti. U tom smislu upotreba društvenih mreža može ugroziti nacionalnu sigurnost ili pomoći u ostvarenju državnih strateških interesa, ovisno o tome tko se njima koristi, na koji način i u koju svrhu.

U prvome dijelu rada na temelju relevantne literature definiraju se pojmovi nacionalne sigurnosti i društvenih mreža. Drugi dio rada donosi pregled i analizu prijetnji za nacionalnu sigurnost upotrebom društvenih mreža, kao i mogućnosti upotrebe društvenih mreža za zaštitu nacionalne sigurnosti i ostvarenja stateskih ciljeva države. U posljednjem dijelu autorica daje zaključna razmatranja.

Ključne riječi: nacionalna sigurnost, društvene mreže, prijetnje, državni interesi.

* Autorica je doktorica znanosti i viša asistentica Sveučilišta u Dubrovniku, Hrvatska, e-mail: marijana.musladin@unidu.hr

SOCIETY

Review article
UDK 004:355/359
(67-85)
Received: May 5th, 2012

*Marijana Musladin**

Impact of Social Media on National Security

Summary

In this paper the goal is to relate national security and social media, and to explore how the use of social media can affect national security. The aim is to provide insights and summarize information on the impact of the social media on national security. According to the general definition, national security is a situation in which there is provided free of state and society, territorial integrity and sovereignty, human rights, political and social stability, economic development, rule of law, personal safety and environmental conditions. In this sense, Social Media can constitute either a threat to national security or a resource for the protection of a state's strategic interests, according to the people who use them, the way Social media are used and for what reason.

In the first part of the paper, on the basis of relevant literature, author defines the concept of national security and social media. The second part provides an overview and analysis of threats to national security by using social media as well as the possibility to use social media to protect national security and achieved state's strategic interests. In the last part, the author gives the concluding remarks.

Key words: national security, social media, threats, state interests

* The author has PhD and she is a lecturer at University of Dubrovnik, Hrvatska, e-mail: marijana.musladin@unidu.hr

Uvod

Društvene mreže besplatni su *online* servisi koji korisnicima omogućuju raznovrsne načine komunikacije sa svijetom i mogućnost vlastite prezentacije. Zbog ubrzanoga načina života, danas je to i najjednostavniji način komuniciranja.

Društvene mreže i mobilna tehnologija ubrzale su razvoj odnosa, širenja informacija i utjecaja. Ljudi se sada koriste tehnologijom društvenih mreža za oblikovanje svjetskih događaja i kulture. Svakodnevno smo svjedoci snage društvenih mreža i njihova utjecaja na društvo – od Arapskoga proljeća do pokreta *Okupiraj Wall Street*, *Wikileaks* i u Republici Hrvatskoj objave registra hrvatskih branitelja. Pojavom *Wikileaks* primjerice, tj. objavom povjerljivih informacija američke vojne i diplomatske službe, odnos nacionalne sigurnosti i slobode medija, u ovom slučaju *online* medija, ozbiljno je doveden u pitanje.

Nacionalna sigurnost

Shvaćanje pojma nacionalne sigurnosti vrlo je različito u pojedinih autora. Povijesno i tradicionalno određenje pojma nacionalne sigurnosti uvijek je bilo povezano s rivalitetom i sukobima između država. Tako nešto stariji teoretičar međunarodnih odnosa Bourguin definira nacionalnu sigurnost kao izostanak bilo kakva napada, ugrožavanja interesa ili prijetnje druge države ili drugih država (Bourguin, 1934: 49: 473) Sigurnost je, dakle, podrazumijevala zaštitu države – njezina teritorija, granica, naroda i institucija vlasti od vanjskoga napada. Sigurnost se usmjeravala na državu, a sadržajno je predstavljala vojnu silu, pri čemu se zapravo radilo o tradicionalnome poimanju sigurnosti koji se određivao kao državna sigurnost. Koncept sigurnosti bio je dakle militarizan, tj. fokus je bio isključivo na vojno-političkim aspektima sigurnosne problematike, a glavna su sredstva za osiguravanje sigurnosti bila vojna sila i moć država.

Danas, u 21. stoljeću, kad na scenu stupaju takozvani *soft* sigurnosni izazovi¹ bilo bi gotovo pogubno nacionalnu sigurnost izjednačavati s državnom sigurnošću, tj. s pretpostavkom otklanjanja prijetnje. Pogrešnost uskoga pristupa uočio je i Richard H. Ullman, koji je utvrdio da definiranje nacionalne sigurnosti samo (ili čak primarno) u vojnim terminima prenosi, temeljito, krivu predodžbu o realnosti. Ta predodžba dvostruko je opasna. Prvo, ona uzrokuje da se države koncentriraju na vojne prijetnje ignorirajući druge i možda čak štetnije opasnosti. Drugo, ona pridonosi prožimajućoj militarizaciji međunarodnih odnosa tako da na duge staze može samo pojačati globalnu nesigurnost (Ullman, 1995: 15).

Ukoliko sigurnost shvaćamo kao strukturni element postojanja i djelovanja pojedinca, društva/države i međunarodne zajednice (Tatalović, 2006:11), Grizold smatra kako se onda nacionalna i međunarodna sigurnost može postići samo ako se u obzir uzmu tri entiteta: pojedinac (koncept individualne sigurnosti i globalne sigurnosti); društvo/država (koncepti nacionalne i socijalne sigurnosti, koji prihvaćaju pored vojno-političkih i šire socijalne i kulturno-civilizacijske aspekte nacionalne sigurnosti) i međunarodna zajednica (koncept međunarodne sigurnosti) (Grizold, Čehulić, 2006: 12).

Skupina hrvatskih autora okupljenih oko istraživačkoga tima "Hrvatska u 21. stoljeću – predmetni zadatak: Nacionalna sigurnost" zalaže se za široko shvaćanje pojma nacionalne sigurnosti definirajući je kao stanje zaštićenih temeljnih vrednota društva i na njima izraslih institucija i kao područje koje objedinjuje temeljne društvene vrednote, nacionalne interese, sustav nacionalne sigurnosti i dr. (Hrvatska u 21. stoljeću, 2001:7:8).

Za potrebe ovog rada definirat ćemo nacionalnu sigurnost kao stanje u kojem je osigurana sloboda države i društva, teritorijalni integritet i suverenitet, politička i socijalna stabilnost, vladavina prava, ekološki uvjeti i osobna sigurnost građana.

¹ Pod "soft" sigurnosnim izazovima misli se na prijetnje koje nisu vojnoga podrijetla, primjerice nuklearna (ne) sigurnost, zarazne bolesti, ilegalne imigracije, slabe države, problemi nacionalnih manjina, ekološki problemi itd.

Društvene mreže

S druge strane, kako bi se shvatilo stvarno značenje društvenih mreža i njihov utjecaj (pozitivni ili negativni) na nacionalnu sigurnost, također je potrebno definirati društvene mreže. Unatoč desetogodišnjem postojanju na Internetu, jednako kako nema univerzalno prihvaćene definicije nacionalne sigurnosti, tako nema ni općeprihvaćene definicije društvenih mreža. U nastavku će se spomenuti neke od najčešćih definicija kojima se uglavnom koriste u akademskome i profesionalnom svijetu.

Do početka razvoja društvenih mreža, tj. do pojave prve stranice za društveno umrežavanje *SixDegrees.com* (Boyd, 2007: 2), sam koncept pretraživanja Interneta i Weba općenito je bio orijentiran samo na pasivno pregledavanje sadržaja na raznim vebnim stranicama.

Andreas Kaplan i Michael Haenlein definiraju društvene mreže kao „skupinu Internet aplikacija koje su izgrađene na ideološkim i tehnološkim osnovicama Web 2.0 tehnologije koje omogućavaju kreiranje i razmjenu korisnički generiranog sadržaja. Društvene mreže su mediji za društvene interakcije te predstavljaju svojevrsan nadskup alata koji nadilaze same sfere društvene komunikacije. Društveni mediji se odnose na mnogo oblika, uključujući časopise, Internet forume, blogove, društvene blogove, mikroblogove, wikije, podcastove, fotografije ili slike, video, te stranice za društveno označavanje” (Kaplan; Haenlein, 2010:61).

Bruce Lindsay, analitičar američkoga Kongresnoga istraživačkog centra (CRS) definira društvene mreže kao internetske aplikacije koje omogućuju ljudima da komuniciraju i dijele resurse i informacije. Neki su primjeri društvenih medija blogovi, forumi, *chat* sobe, *You Tube*, *LinkedIn*, *Facebook*, *Twitter* (Lindsay, 2011: 1).

Helle Dale, stručnjak za međunarodnu politiku koristi se izrazom "društveno umrežavanje" kako bi objasnio fenomen koji uključuje vebne stranice kao što su *Facebook*, *Twitter*, *MySpace* i druge alate koji osiguravaju komunikaciju sa širokom mrežom obitelji, prijatelja i kolega (Dale, 2009: 2).

Prema online definicijama, društvena je mreža usluga temeljena na webu koja pojedincima omogućuje: izradu javnoga ili polujavnog profila unutar sustava ograničenja; pregledavanje drugih korisnika s kojima su povezani i pregled veza i ostalog što drugi rade u sustavu (http://e.foi.hr/wiki/blog/davor_1/projekt/).

S obzirom na elemente istaknute u gore navedenim definicijama, društvene mreže možemo definirati kao komunikacijske alate, dostupne isključivo u *cyber-spacenu*. Zahvaljujući tim alatima, svi korisnici mogu: komunicirati jedni s drugima; dijeliti različite vrste sadržaja (video, fotografije, slike, tekstovi, zvukove, i sl.); izgraditi/jačati veze u jednom ili više polja (profesionalnom, socijalnom, kulturnom, vjerskom, političkom, itd.) i razvijati i definirati svoj društveni identitet (Montagnese, 2012 : 5).

Za potrebe ovog istraživanja rabić će se posljednja definicija društvenih mreža, prema kojoj su društvene mreže definirane kao alati/instrumenti. S obzirom da svaki alat/instrument u isto vrijeme može biti i prijatna i prilika, cilj je ovoga rada detektirati prijatne nacionalnoj sigurnosti koje proizlaze iz korištenja društvenim mrežama te pokazati kako i u kojoj mjeri korištenje tim alatima može spriječiti ili ukloniti takve prijatne i pomoći u zaštiti državnih strateških interesa.

Prijatne za nacionalnu sigurnost upotrebom društvenih mreža

Prijatne za nacionalnu sigurnost i negativne posljedice za državne strateške interese mogu nastati iz različitog korištenja društvenih mreža, koji su glavni alati razmjene informacija na Internetu. Takvi negativni učinci za nacionalnu sigurnost mogu nastati kad se država, ali i nedržavni akteri koriste društvenim medijima, a posebice kad se društvenim mrežama koriste osobe koje imaju doticaja s osjetljivim sigurnosnim informacijama, poput diplomatskih predstavnika, državnih strateških tvrtki, obavještajnih službi i slično.

Na ovome će se mjestu izložiti moguće prijatne za nacionalnu sigurnost koje proizlaze iz pogrešne upotrebe društvenih mreža.

Terorizam

Terorizam se može definirati na razne načine, i opet, poput nacionalne sigurnosti i društvenih mreža, nema neke općeprihvaćene definicije. Jedan od vodećih svjetskih stručnjaka za terorizam i sigurnost, Brian Jenkins, definira terorizam kao „primjenu ili prijatnju primjenom

nasilja u cilju postizanja političkih promjena”, tj. kao „nasilje usmjereno na promatrače. Strah je namjeravani efekt, a ne usputni rezultat terorizma” (Jenkins, 1980:4:10). Pristupajući kompleksnije fenomenu terorizma, Božidar Javorović daje sljedeću definiciju: „Terorizam je smišljena, planirana, pažljivo pripremana, tajno organizirana i provedena nasilna djelatnost (uglavnom ilegalnih, ali javnosti poznatih) organizacija ili skupina, usmjerena na nedemokratsko, nasilno ostvarivanje javno proklamiranih političkih ili drugih ciljeva, a vođena je pod motom – cilj opravdava sredstvo” (Javorović, 1997: 1-2). Najbliže tumačenje današnjeg poimanja terorizma jest ono po kojem je terorizam nasilje usmjereno na izazivanje straha i slamanje otpora radi ostvarivanja nekog, uglavnom političkog cilja (Klaić: 1986:1345). Ono što je zajedničko gotovo svim definicijama jest da je u osnovi terorizma primjena terora, tj. nasilje (Tatalović, 2006:117).

U svakom slučaju, teroristi se za svoje ilegalne aktivnosti sve više koriste i društvenim mrežama poput *Facebooka*, *Twitera*, *You Tubea* i sl. Društvene mreže tako se pojavljuju kao alati putem kojih terorističke organizacije provode ideološku radikalizaciju, regrutaciju i obuku novih članova, ali i kao komunikacijski kanal. U literaturi se kao primjer terorističke skupine koja se ponajviše koristi društvenim mrežama za vlastite interese spominje *Al - Quaida*². Alfonso Montagnese piše kako se *Al-Quaida* koristila *Facebook* i *You Tube* kanale za regrutacije novih članova i povećanje broja simpatizera, posebice na Zapadu. To se očitovalo širenjem fotografija i video uradaka „uspješnih” terorističkih napada, objavom liste i biografija samoubojica, propovijedanjem ideoloških tekstova i slično (Montagnese, 2012:16). Prema Sethu Jonesu, *Al-Quaida* je razvila dobro razrađenu strategiju upotrebe društvenih mreža radi postizanja vlastitih ciljeva. Jedan od vodećih zagovornika te strategije bio je zloglasni Anwar al-Awlaki³ koji se vrlo dobro koristio svim prednostima društvenih mreža, aktivno participirajući na većini od njih i koristeći se

² Al Qaida (al-Qaeda, Al-Qa'ida), naziv za islamističke borbene skupine, stvarane od 1989. pod vodstvom Osame bin Ladena. Protive se politici SAD-a i utjecaju Zapadne kulture u muslimanskim zemljama. Uporišta su imale pretežno u Afganistanu, do američke vojne intervencije (2001), poduzete nakon Al Qaidinih terorističkih napada u New Yorku i Washingtonu. Prema: <http://www.hrleksikon.info/definicija/al-qaida.html> (14.12. 2012. u 12:56)

³ Anwar al-Awlaki bio je američki imam jemenskoga podrijetla, poznat po tome što je bio jedan od glavnih propagandista i, prema navodima američkih vlasti, vođa al Qaeda. Zbog vođenja bloga, Facebook stranice i proizvodnje video-snimaka na YouTubeu, često se za njega rabio nadimak „bin Laden Interneta” (Moriss, 2010:3).

njima za širenje propagandnih materijala s ciljem utjecaja na članove kako bi počinili terorističke zločine.⁴

Pored toga, terorističke se skupine mogu koristiti društvenim mrežama i za propagandne aktivnosti, za širenje lažnih informacija tijekom ili nakon neke katastrofe (potresa, požara ili poplave) kako bi njihove štetne posljedice još više došle do izražaja, a civilno stanovništvo bilo izloženo još većoj panici.

Prema izvješću američke vojske iz 2008. društvene mreže mogu se također rabiti kao sredstvo malverzacija i tako nanijeti štetu na računalima ili drugim mobilnim aparatima (pametni telefoni, tableti itd.). Izvješće ističe da se alatima poput *Twittera* i *Facebooka* terorističke skupine mogu koristiti za proširenje mreže, a ne samo za širenje propagande (US Army, 2008).

Organizirani kriminal

Kao jednu od neizostavnih prijetnji sigurnosti pojedinca i državnih institucija u literaturi se navodi i kriminal. Pojam organiziranoga kriminala neizbježno se povezuje s kriminalnim aktivnostima poput trgovine ljudima, trgovine ljudskim organima, narkoticima, prostitucijom i slično. Uza sve ovo često se vezuje i pojam pranja novca⁵, korupcije i povezanosti kriminalističkih grupa s terorističkim aktivnostima.⁶ Organizirani je kriminal pojam koji obuhvaća kaznena djela koja čine organizirane skupine kriminalaca na određenom teritoriju jedne ili više država. Za razliku od terorističkih organizacija, cilj djelovanja kriminalnih organizacija prije svega jest ekonomske prirode, tj. stjecanje velikih količina novca.

FBI definira organizirani kriminal kao pokušaj neke skupine da različitim ilegalnim aktivnostima dođe do velike količine novca. Takve skupine obično zadržavaju svoju poziciju u društvu nasiljem ili prijetnjom nasiljem, uz pomoć korumpiranih javnih službenika ili iznude i općenito

⁴ Najbolji je primjer slučaj američkoga bojnika Nadila Hasana iz studenog 2009. kad je, pod utjecajem Anwar al-Awlakija, putem društvenih mreža, u vojnoj bazi Fort Hood u terorističkom napadu ubio 13 ljudi. Događaj u Fort Hoodu smatra se najvećim terorističkim napadom na američkome tlu nakon napada 11. rujna 2001.

⁵ Stavljanje nezakonito stečenog novca u legalne financijske tokove.

⁶ Situacije u kojima nelegalno stečeni novac služi za financiranje terorističkih aktivnosti, primjerice za falsificiranje dokumenata i sl.

imaju znatan utjecaj na ljude u zajednicama, regijama ili državi u cijelini (<http://www.fbi.gov/about-us>)

Prema Montagneseu, kriminalne organizacije koriste se društvenim mrežama kao alatom komunikacije i koordinacije za obavljanje svojih nezakonitih aktivnosti. Ove vrste nezakonitih aktivnosti mogu biti širenje dječje pornografije uz naknadu, virtualne krađe identiteta, širenje virusa ili „tradicionalne” kriminalne aktivnosti poput krijumčarenja droge, ljudi, ljudskih organa, pranja novca i slično (Montagnese, 2011: 18).

Iz ovoga je vidljivo kako organizirani kriminal predstavlja prijetnju sigurnosti i stabilnosti svake države, a upotreba društvenih mreža za kriminalne aktivnosti dramatično je u porastu, što će se pokazati na nekoliko primjera dalje u tekstu.

Prošlo je vrijeme kad se organizirani kriminal događao u mračnim ulicama i podrumima. Danas se on događa preko *Facebooka*, *Twiterra* i sličnih društvenih mreža. Primjera ima mnogo, ali na ovom mjestu navode se samo neki, jer je cilj rada ukazati da neke opasnosti koje se javljaju upotrebom društvenih mreža.

Veliki broj prijavljenih krađa i vandalizama među mladima ukazuju upravo na *online* umrežavanja. Primjerice, početkom 2011. u SAD-u registrirano je nekoliko slučajeva organiziranoga kriminala putem društvenih mreža. Poznat je slučaj skupine mladih žena koje su opljačkale renomiranu trgovinu u Georgetownu, a cijela je organizacija tekla putem *Facebooka*. Prije tog incidenta, djeca u Nevadi također su zajednički otuđila veliku količinu robe iz jedne robne kuće.⁷ Ubrzo je utvrđeno da su tinejdžeri koristili i *Twitter* i *Facebook* kako bi koordinirali svoje napade.

U lipnju 2012. dvije kanadske djevojke suočene su s optužnicom za trgovinu ljudima, a u organizaciji ilegalne aktivnosti koristile su se društvenim mrežama. Djevojke su, naime, putem uobičajenih društvenih mreža pozivale djevojke u dobi od 13 do 17 godina kako bi ih privukle u stambeni kompleks i prisilile na prostituciju. Dakle, žrtve su putem *Facebooka* dobile pozivnice za „ugodno druženje” samo kako bi bile prisilno odvedene na drugu lokaciju i angažirane u pružanju seksualnih aktivnosti.⁸

⁷ Podaci preuzeti sa: http://socialtimes.com/teens-using-social-media-to-coordinate-vandalism_b85624 (18.12. 2012. 12:15)

⁸ Više o cijeloj akciji na: <http://www.globaltvedmonton.com/crime/6442659528/story.html> (18.12.2012. 11:30)

Kriminalne organizacije koje se koriste društvenim mrežama kao alatom za svoje ilegalne aktivnosti mogu biti sastavljene od ljudi s istoga geografskog područja i koji se osobno poznavaju, ali i od ljudi raspršenih po cijelome svijetu, koji su isključivo povezani virtualnim odnosima. Tu je snaga društvenih mreža i najjača. Prema Stefanu Ramacciottiju, takve kriminalne zajednice generalno koordinira jedan ili više moderatora koji imaju dovoljno moći da utječu na članove grupe, uklanjajući one koji ne pružaju kvalitetne informacije, a ističu i pouzdaju se u one koji ulažu snažan doprinos u ilegalne aktivnosti kojima se kriminalna organizacija bavi (Rammacciotti, 2011: 3).

Oružani sukobi

Oružani sukobi su pojava koja je obilježila razvoj čovječanstva od davnih barbarskih sukoba između plemena pa sve do današnjih dana kad postoje razrađena pravila vođenja ratnih operacija i zaštite osoba koje sudjeluju u sukobima.⁹ Moderni oružani sukobi mogu se podijeliti u dvije osnovne skupine: međunarodne i nemeđunarodne oružane sukobe (Fabijanić Gagro, 2008: 1067). Od brojnih definicija izuzimamo široko shvaćanje oružanog sukoba kao otvorenog i proglašenog sukoba između oružanih snaga dviju ili više država ili naroda.¹⁰ Ono što je zanimljivo za potrebe ovog rada jest nedavno istraživanje Sjevernoatlantskog saveza (NATO) prema kojemu će se budući sukobi pojavljivati u sve više povezanoj okolini, a obilježavat će ih upotreba novih informacijskih i komunikacijskih tehnologija uključujući društvene mreže. Od 2007. godine društvene mreže postaju sastavni dio oružanih snaga mnogih država (Montagnese, 2012: 19).

Kao primjer upotrebe društvenih mreža tijekom oružanih sukoba u novijoj se literaturi navodi Drugi izraelsko-libanonski rat 2006. Tijekom

⁹ Osnova su uređenja međunarodnih oružanih sukoba četiri Ženevske konvencije o zaštiti žrtava rata iz 1949. godine te Dopunski protokol o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba iz 1977. S druge strane temelj je uređenja nemeđunarodnih oružanih sukoba članak 3. zajednički svim Ženevskim konvencijama i Dopunski protokol o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba iz 1977. Tekstove Ženevskih konvencija i Dopunskih protokola iz 1977. vidi u: Narodne novine, 5/1994.

¹⁰ Više o oružanim sukobima:

http://www.pcr.uu.se/research/ucdp/definitions/definition_of_armed_conflict/

rata Hezbolah¹¹ je objavio nekoliko videa i fotografija na blogovima i društvenim mrežama kako bi ojačao vlastite pozicije, a umanjio značenje Izraela i izraelskih sigurnosnih službi. Koristeći se društvenim mrežama, Hezbolah je uspio stvoriti percepciju neuspjeha u izraelskom vojno-političkom vrhu što je, dakako, utjecalo na daljnji tijek sukoba. Tijekom sljedećeg rata 2008. – 2009., Izrael je pokazao učinkovito upravljanje društvenim mrežama, tako što ih je uklopio u informacijsku kampanju. (Montagnese, 2011:19).

Tijekom sukoba društvene mreže mogu poslužiti kao svojevrsni dodatni izvor informiranja, tj. nastavak za tradicionalne medije (tisak, radio, tv) u svrhu propagande, utjecaja, pa čak i obmane.

Prosvjedi i revolucije

Revolucije su rijetke pojave koje izazivaju radikalne promjene u odnosu na prošlost, jer je cilj duboko i nasilno suočavanje s političkom i društvenom stvarnosti. Pobune i prosvjedi, s druge strane, samo su djelomično slični revolucijama. Ustvari, oni ne sadrže dva temeljna elementa (u odnosu na revoluciju): sposobnost rušenja postojećega političkog i društvenog poretka i odlučnog vođu s jasnom ideologijom. U najširem smislu prosvjedi su javni skupovi ili javno okupljanja osoba radi izražavanja protesta ili mišljenja. Prosvjed je izraz prigovora, po riječima ili radnjama, na pojedine događaje, politike ili situacije. Prosvjedi mogu imati mnoštvo različitih oblika, od pojedinačnih izjava do masovnih demonstracija. Tijekom posljednjeg desetljeća prosvjedi su postali učinkovit način rušenja vlada i pojedinih političara.¹²

Društvene mreže predstavljaju vrlo važan instrument u organizaciji društvenih prosvjeda i revolucionarnih kretanja, što se osobito

¹¹ Hezbollah je šiitska, proiranska, libanonska paravojna organizacija i politička stranka. Osnovana je 1982. kao pokret otpora protiv izraelske okupacije. Iako je Hezbollah danas jedna od političkih stranaka u Libanonu, Hezbollah još uvijek rukovodi paravojnim trupama koje djeluju u borbi protiv Izraela. Neke su države, naprimjer SAD, Hezbollah proglasile terorističkom organizacijom. Ujedinjeni narodi i Europska unija u svojim izvještajima ne svrstavaju Hezbollah u terorističke organizacije.

¹² Po tom scenariju dolazi do promjene vlasti u Gruziji, Ukrajini, Kirgistanu i Moldovi. Također pomoću demonstracija tijekom posljednjeg desetljeća srušene su vlade Slobodana Miloševića u Srbiji.

konkretiziralo na primjeru Arapskoga proljeća¹³. Prijetnje za nacionalnu sigurnost nastaju u trenutku kad se društvene mreže koriste u organizaciji nasilnih prosvjeda i poticanju krvavih revolucija s materijalnim i ljudskim gubitcima. Posljednjih nekoliko godina može se pronaći niz primjera gdje se *Facebookom*, *Twiteerom* i *You Tubeom* koristilo kako bi se motivirale mase i potaknuli prosvjede koji su, nažalost, završili gubitcima ljudskih života, ali i velikom materijalnom štetom. Prosvjednici i revolucionarne skupine okreću se društvenim mrežama kako bi se brže i bolje organizirali i potaknuli mase na akciju. U društvima gdje su tradicionalni javni mediji pod kontrolom vlade, društvene mreže predstavljaju jedinstvenu priliku za civilno stanovništvo kako bi se tim putem suprotstavilo režimu. Pored toga, društvene mreže smanjuju troškove sudjelovanja i organizacije prosvjeda.

Kada govorimo o upotrebi društvenih mreža za nasilne prosvjede, smatra se kako su društvene mreže pridonijele nasilju koje je izbio u rujnu 2012. u Libiji i Egiptu nakon što je anti-muslimanski video objavljen na *You Tubeu*.¹⁴ Filmski isječak izazvao je prosvjede islamista ispred američkoga veleposlanstva u Kairu i američkoga konzulata u Benghaziju. Nasilje se dogodilo na 11. godišnjicu napada 11. rujna na američke ciljeve koje je izvela islamistička mreža *Al-Qa'ida*. Nekoliko tisuća egipatskih prosvjednika okupilo se ispred veleposlanstva SAD-a u Kairu protestirajući zbog filma u kojem se, prema njihovu uvjerenju, napada prorok Muhamed, nakon čega su nasilno ušli u zgradu veleposlanstva i zapalili američku zastavu. S druge strane, u prosvjedima u Libiji ubijen je američki veleposlanik Christopher Stevens i tri djelatnika američkoga konzulata.

S obzirom na dostupnost i brzinu može se pretpostaviti kako će se društvenim mrežama u budućnosti i dalje koristiti za širenje poruka mržnje.

¹³ Arapsko proljeće (prosvjedi u arapskome svijetu) jedinstveni su val prosvjeda koji su započeli u Tunisu 18. prosinca 2010. i proširili se na Sjevernu Afriku i Bliski istok. Do danas su s vlasti bili prisiljeni odstupiti vladari u Tunisu, Egiptu, Libiji i Jemenu. Civilni ustanci izbili su u Bahreinu i Siriji, a veći prosvjedi slomljeni su u Alžiru, Iraku, Jordanu, Kuvajtu, Maroku i Sudanu. Manji prosvjedi dogodili su se i u Libanonu, Mauritaniji, Omanu, Saudijskoj Arabiji i Zapadnoj Sahari. http://en.wikipedia.org/wiki/Arab_Spring (11.1.2013., 12:59)

¹⁴ Film zbog kojeg je protestiralo gotovo 3 tisuće uglavnom ultrakonzervativnih islamista napravljen je u produkciji egipatskih Kopta koji žive u SAD-u. Video je nazvan *Nedužnost muslimana*. Snimljen je na engleskome jeziku, a ima titlove na arpskom. Film, čiji su dijelovi postavljeni na YouTube, prikazuje Muhameda kao lažnoga proroka koji ima spolne odnose i poziva ljude koji ga okružuju na masakr. Više o tome na: <http://www.advance.hr/>.

Neoprezno korištenje društvenim mrežama državnih službenika i namještenika

Slučajevi neovlaštenog i nekontroliranog objavljivanja povjerljivih ili osjetljivih informacija ili sadržaja (audio, video, foto, itd.) putem društvenih mreža sve su češći. U tim slučajevima nacionalna sigurnost može biti ozbiljno ugrožena.

Wikileaks¹⁵ je 2010. objavio oko 77 tisuća dokumenata o ratu u Afganistanu i gotovo 400 tisuća dokumenata o ratu u Iraku, koji ranije nisu bili dostupni javnosti. Američki dužnosnici potvrdili su da je taj slučaj bio najveće curenje američkih vojnih tajni u povijesti. Tijekom 2010. Wikileaks je također započeo s objavljivanjem dijela od 251 tisuće američkih diplomatskih kabela koje je posjedovao. Objavljivanje diplomatskih kabela izazvalo je više reakcija u različitim zemljama od bilo koje druge stavke koju je Wikileaks objavio, jer se dotaknulo u osjetljiva politička pitanja brojnih nacionalnih država. Američki političari uglavnom su kritički gledali na Wikileaks i branili su pravo vlade da zadrži tajnu informaciju. Američki veleposlanik u RH James Foley u intervjuu za jednu hrvatsku medijsku kuću izjavio je sljedeće: „Mi potpuno osuđujemo to što je Wikileaks učinio iz više razloga. Ugrozio je živote nekih ljudi u opasnim državama, naštetio nekim našim nastojanjima u borbi protiv terorizma, smanjenja naoružanja i slično. No najviše je naštetio povjerenju između nacija. Ne možemo imati diplomatske odnose ako ne možemo slobodno i otvoreno razgovarati s vladama drugih država. To je štetno... ” (<http://dnevnik.hr/>, 15.1.2013.)

Vrijednost Wikileaksa neosporna je u slučajevima koji su ukazali na kršenja ljudskih prava i građanskih sloboda (zatvor u Guantanamo). Međutim, pojedine informacije ozbiljno su dovele u pitanje nacionalnu sigurnost pojedinih država. Stoga, sloboda na informaciju da, ali uz mogućnost da i države moraju biti u mogućnosti komunicirati povjerljivo. Povjerljivost i transparentnost međusobno se ne isključuju, nego su dvije strane istoga novčića.

Budući da se državna služba sve više i više koristi društvenim mrežama za svoje institucionalne svrhe, kao što ih državni službenici i namještenici koriste za osobne interese, moraju se pokrenuti ozbiljne

¹⁵ Wikileaks je međunarodna neprofitna medijska organizacija kojoj je najvažnija aktivnost objava izvornih materijala, tj. anonimnih dojava i ostalih nedostupnih dokumenata uz istodobno čuvanje anonimnosti svojih izvora. Više o aktivnostima Wikileaksa na : <http://wikileaks.org/>

informativne kampanje o upotrebi društvenih mreža u državnim službama. To bi kod državnih službenika povećalo razinu svijesti o rizicima društvenih mreža za osobnu i nacionalnu sigurnost.

U cilju ublažavanja rizika za nacionalnu sigurnost, koja dolazi iz nepravilne upotrebe društvenih mreža, vrlo je poželjno usvajanje specifične nacionalne medijske politike. Na temelju određene medijske strategije institucije mogu razraditi vlastite smjernice za njihovo osoblje, prema njihovu području stručnosti. Američka vlada, primjerice, usvojila je 2009. niz smjernica za pomoć saveznom odjelima i agencijama u izradi strategije kako bi se omogućilo sigurno korištenje društvenim mrežama. Ukratko, dokument opskrbljuje savezne agencije s posebnim pravilima i naglašava da politika ne bi trebala biti usvojena na temelju same tehnologije. Umjesto toga treba se fokusirati na ponašanje javnih službenika kojima stručno znanje ne može biti bez odgovarajuće sigurnosne kulture, a njihovo korištenje društvenim medijima treba biti odgovorno. Na temelju državnih smjernica američko je ratno zrakoplovstvo (US Air Force) usvojilo dokument pod nazivom 133 usmjeren na kontrolu korištenja društvenim mrežama svojih zaposlenika (Montagnese, 2011:21). Prema Macnamari, do danas, mali broj državnih institucija i agencija u svijetu ima usvojene nacionalne strategije koje se bave pravilnom upotrebom društvenih mreža (Macnamara, 2011:2).¹⁶

Prednosti upotrebe društvenih mreža za nacionalnu sigurnost

Osim što predstavljaju potencijalnu prijetnju nacionalnoj sigurnosti, društvene mreže mogu biti koristan instrument za očuvanje nacionalne sigurnosti i postizanje strateških interesa države, ukoliko se njima ispravno koriste pojedinci, državne institucije i, posebice, sigurnosne službe. U tom smislu Papić i Noonan naglašavaju ukoliko društvene mreže

¹⁶ Prema istraživanju australskoga centra za javno komuniciranje iz 2011. više od 65% privatnoga i javnog sektora nema usvojene specifične politike ili smjernice za korištenje društvenim mrežama, a čak više od 23% organizacija javnoga i privatnog sektora u svijetu uopće nema medijsku strategiju i smjernice za svoje zaposlenike. Više o cijelom istraživanju, uz popis organizacija u javnom i privatnom sektoru koje imaju usvojene politike društvenih mreža vidi u: (Macnamara, 2011). <http://www.fass.uts.edu.au/communication/centres/acpc/docs/social-media-research-report-online.pdf>

predstavljaju stvarnu prijetnju vladama, presudno je važno za sigurnosne službe kontinuirano redefinirati i ažurirati informacije kako bi „ometali” nove internetske tehnologije (Papic, Noonan, 2011.). Pored toga, vlade se mogu služiti društvenim mrežama kao alatima za stvaranje sadržaja, vanjske suradnje, izgradnje zajednice itd. Izbjegavanje društvenih mreža dugoročno može onesposobiti djelovanje takvih organizacija (Drapeau, Wells, 2009: 23).

Društvene mreže u isto vrijeme mogu poslužiti i za obrambene aktivnosti (prevencija, upozorenje, predviđanje, institucionalna komunikacija, upravljanje krizom) i za ofenzivne akcije (utjecaj, propaganda, obmana) (Montagnese, 2011: 21).

U današnjem globaliziranom svijetu vrlo je teško predvidjeti budućnost, posebice potencijalne prijetnje i mogućnost njihove konkretizacije. Iz te perspektive, društvene mreže mogu biti vrijedni izvori informacija za potrebe sigurnosnih službi. S obzirom da korisnici društvenih mreža ostavljaju trag o svojem identitetu, sposobnostima, kretanjima, kontaktima i slično, svi se ti podaci vrlo lako mogu prikupiti i analizirati, čak i u situacijama kad njihovi profili više nisu aktivni. Dakle, kontinuiranim i sveobuhvatnim promatranjem i analizom društvenih mreža može se koristiti kao alatom upozorenja u slučajevima sadašnjih i budućih prijetnji nacionalnoj sigurnosti, jer je u porastu upotreba društvenih mreža za potrebe kriminalnih organizacija, terorističkih grupa i ostalih protivnika države.

U tom smislu Montagnese tvrdi da kontinuirana analiza društvenih mreža može poslužiti kao:

1) rano upozorenje – praćenje društvenih mreža kako bi se prepoznali prvi znakovi neprijateljske ili potencijalno opasne aktivnosti za državnu sigurnost (primjerice skupljanje i analiziranje poruka određenih pokreta poslanih putem društvenih mreža za organiziranje nasilnih protesta može biti korisno kako bi se spriječile takve radnje ili umanjile njihove negativne posljedice).

2) strateško upozorenje i horizontalno praćenje – usmjeravanje na dugoročne i srednjoročne prijetnje, identifikacija orijentacije suprotnih grupa i prognoziranje njihovih izbora i pravaca djelovanja (primjerice analiza diskusije na blogovima u području međunarodne politike i strateških studija može biti korisno kako bi se razumio dugoročni pravac u vanjskoj politici i stateška razmišljanja državnoga vodstva), analiziranje diskusije na blogovima koji se vezuju uz znanost i tehnologiju može

pomoći u procjeni dugoročnoga razvoja znanstvene i tehnološke stručnosti na određenom području, itd.) (Montagnese, 2011: 22).

Upotreba društvenih mreža također pridonosi i bržoj razmjeni informacija između pojedinih državnih agencija i u razmjeni informacija i sadržaja između ureda jedne agencije. Pored toga, upotreba društvenih mreža može pomoći državnim agencijama u transparentnoj interakciji s javnim mnijenjem i smanjiti jaz između institucija i građana. U tom smislu civilno društvo može se upoznati s potrebama pojedinih agencija, i kada je to moguće, uključiti u institucionalne aktivnosti. Posebice društvene mreže mogu pružiti solidnu potporu u upravljanju kriznim situacijama (katastrofe, nesreće, pandemije) (Lindsay, 2011:3) ili u prikupljanju korisnih informacija iz *online* zajednice kako bi se suprotstavilo zločinu, ilegalnom ponašanju ili prijetnji nacionalnoj sigurnosti (primjerice lociranjem traženih osoba, identifikacijom osoba s posebnim karakteristikama, pronalaženjem svjedoka za pojedine situacije, detektiranjem ponašanja koje je potencijalno opasno za nacionalnu sigurnost itd.) (Ford, 2011: 5).

Uz činjenicu kako omogućuju protok informacija i služe za analiziranje društveno-političkih zbivanja, društvene mreže mogu djelovati kao instrumenti koji utječu na percepciju ljudi, njihovog ponašanja i izbora. U tom smislu Montagnese društvene mreže smatra korisnim alatima i za utjecaj, propagandu i obmanu (Montagnese, 2011: 26). Pojedine države prepoznaju prednosti koje proizlaze iz upotrebe društvenih mreža pa ih aktivno koriste za utjecaj i propagandne aktivnosti. Diplomacija SAD-a aktivno koristi *Facebook*, *Twitter* i *You Tube* kako bi jačala ugled američke vlade i njezinih predstavnika. Između *Facebooka* i *Twittera* Bijela kuća ima više od pet milijuna *fanova*¹⁷ – što je čini jednom od najumreženijih vlada u povijesti demokracije.¹⁸

¹⁷ Prema podacima od 16. siječnja 2013. Bijela kuća na Twitteru ima 3.520.607 sljedbenika (<https://twitter.com/whitehouse>), a na Facebooku 1.585.790 (<https://www.facebook.com/WhiteHouse>)

¹⁸ I druge zemlje također razvijaju vještine korištenja društvenim mrežama u promidžbene svrhe i utjecaj poput Sjeverne Koreje za propagandne svrhe prema Južnoj Koreji, Izraela prema pojasu Gaze i Zapadnoj obali. itd.

Zaključak

Društvene su mreže fenomen koji se u posljednjih desetak godina jako raširio. Ljudi s različitih kontinenata se međusobno upoznaju i komuniciraju jednostavnije, a geografska udaljenost kao da i ne postoji. Društvene su mreže promijenile način komunikacije, dnevne aktivnosti ljudi, na neki način promijenile su i svijet.

Društvene mreže su komunikacijski alati i upravo zbog toga što se smatraju alatima mogu biti prijetnja ili prednost za nacionalnu sigurnost. To pak ovisi o tome na koji se način koristi društvenim mrežama, tko se njima koristi i zbog kojih razloga. Dakle, društvene mreže nisu *per se* prijetnja nacionalnoj sigurnosti ili resurs za zaštitu državnih strateških interesa, već prijetnja, tj. prednost, proizlazi iz načina njihova korištenja i osoba koje se njima koriste (posebice organizirane skupine korisnika mogu predstavljati potencijalnu prijetnju).

Neosporno je da razvoj društvenih mreža utječe na nacionalnu sigurnost i da se zbog interesa nacionalne sigurnosti to područje treba urediti na odgovarajući način. Društvene mreže ne mogu biti samo dodatak. One moraju biti strategija koja je integrirana u širi koncept strategije nacionalne sigurnosti.

S obzirom da se društvene mreže brzo razvijaju i globalno šire, usvajanje nacionalne strategije društvenih mreža vrlo je važan. Kad bi političko vodstvo usvojilo strategiju u širem okviru nacionalne sigurnosne strategije, to bi značilo odabir određenog pristupa prema društvenim mrežama. S druge strane, nedostatak medijske strategije, tj. strategije društvenih mreža, izlaže nacionalnu sigurnost velikim rizicima.

Literatura

Bourquin, Maurice (1936): *Collective Security*, A record of the Seventh and Eighth International Studies Conference, International Institute, Paris.

Drapeau, Mark i Wells, L. (2009): *Social Software and National Security: An Initial Net Assessment*, Centre for Technology and National Security Policy, Washington, DC.

Ford, Christopher M. (2011): Twitter, Facebook and Ten Red Balloons: Social Network Problem Solving and Homeland Security, Homeland Security Affairs, *Online journal*, Naval Postgraduate School Center for Homeland Defense and Security (CHDS)

Grizold, Anton i Čehulić, Lidija (2006): *Međunarodna sigurnost i NATO u novom svjetskom poretku*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb.

Hrvatska u 21. stoljeću: Nacionalna sigurnost (2001), Zagreb.

Kaplan, Andreas M. i Haenlein, Michael (2010): Users of the world, unite! The challenges and opportunities of social media, *Business Horizons*, Vol. 53, Issue 1.

Klaić, Aleksandar i Turek, Franjo (2001): Nacionalna sigurnost i telekomunikacije, *Međunarodne studije*, Politička kultura, Zagreb.

Lindsay, Bruce, R. (2011): Social Media and Disasters: Current Uses, Future Options, and Policy Considerations, *CRS Report for Congress*, Congressional Research Service.

Macnamara, Jim (2011): Social Media Strategy and Governance - Gap, risks and opportunities, Australian Centre for Public Communication, University of Technology, Sydney.

Montagnese, Alfonso (2012): Impact of Social Media on National Security, *Research Paper*, Centro Militare di Studi Strategici, Rome.

Tatalović, Siniša (2006): *Nacionalna i međunarodna sigurnost*, Politička kultura, Zagreb.

Tatalović, Siniša (2003): *Etnički sukobi i europska sigurnost*, Politička kultura, Zagreb.

Tatalović, Siniša., Grizold, Anton i Cvrtila, Vlatko (2008): *Suvremene sigurnosne politike*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb.

Ullman, H. Richard (1995): *Redefining Security*, Global Dangers: Changing Dimensions of International Security, Massachusetts.

Wilkinson, Paul (1997): The Media and Terrorism: A Reassessment, *Terrorism and Political Violence*, Vol.9, No.2, Frank Cass, London.

Internetski izvori

Boyd, Danah M. (2007): Social Networking Sites: definition, history and scholarship.

<http://jcmc.indiana.edu/vol13/issue1/boyd.ellison.html>

Papic, Marko i Noonan, Sean (2011): Social Media as a Tool for Protest, <http://www.stratfor.com/weekly/20110202-social-media-tool-protest>

<http://www.hrleksikon.info/definicija/al-qaida.html>

<http://www.fbi.gov/about-us>

http://socialtimes.com/teens-using-social-media-to-coordinate-vandalism_b85624

<http://www.globaltvedmonton.com/crime/6442659528/story.html>

http://www.pcr.uu.se/research/ucdp/definitions/definition_of_armed_conflict/

[http://www.advance.hr/.](http://www.advance.hr/)

<http://dnevnik.hr/>

<http://wikileaks.org/>

<https://www.facebook.com/WhiteHouse>

<https://twitter.com/whitehouse>

[www.crs.gov.](http://www.crs.gov)

